

647 с.

8. Про основи національної безпеки України: Закон України // Відомості ВР. – 2003. – № 39.

9. Статистичний бюлетень НБУ (електронне видання) /Департамент статистики та звітності Національного банку України. – Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>

10. Динамика ВВП України за період 1998-2011 гг. в фактичних цінах. - Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

N. Budarina

FINANCIAL SECURITY IN UKRAINIAN ECONOMIC UNCERTAINTY OF GLOBAL FINANCIAL SYSTEM

This paper discusses the theoretical and practical aspects of the implementation and functioning of the financial security of Ukraine, highlighting the main macro-economic indicators that determine the vulnerability of the economy and carried out a detailed analysis with a reflection of the dynamics of statistical data.

Keywords: financial and economic security, financial security indicators, monetary policy.

УДК 339.146:665.7(100)(045)

Кравченко В.О., Гудаков О.К.

СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ НАФТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми. Термін «нафта», що прийшов до нас з перської мови через турецьке слово «neft», в сучасному світовому лексиконі став синонімом загальноприйнятого словосполучення «чорне золото». І пояснюється цей факт не тільки тим, що сьогодні нафта, поряд з природним газом, є основним і практично безальтернативним джерелом енергії, а й тим, що її запаси не відновлювані.

Протягом більше ста років нафта була і залишається по сьогоднішній день найважливішим джерелом енергії, споживачами якого, так чи інакше, є всі країни, при цьому споживання цього ресурсу характеризується взаємозалежністю і взаємозв'язком економічного розвитку і зростання попиту на нафту. Виступивши енергетичним двигуном індустріального розвитку будь-якої країни, нафта стала сировиною яка користується найбільшим попитом у світі, ринок якої володіє певною тільки йому притаманною специфікою і кон'юнктурними особливостями розвитку.

Аналіз основних наукових досліджень. Кон'юнктурі світового ринку нафти постійно приділяється увага зарубіжних і українських вчених, фахівців консалтингових компаній і наукових центрів. Їх роботи дозволяють тримати руку на пульсі подій відбуваються на світовій арені. Проблема розвитку ринку нафти та інших енергоресурсів в умовах глобалізації світової економіки були розглянуті у роботах таких вчених, як: С.В. Жуков, М.Д. Кондратьєв, С.М. Меньшиков, В.В. Петров, В.В. Феллер, Б. Бернанке, Н. Кришен, Г. Линнеман, Ж. Лурье, Д. Медоуз, Ю.В. Макогон, П. Робертс, М. Олсон, Дж. Форрестер. Тим не менш, постійні зміни у глобальному політичному, економічному, соціальному та природному середовищі та їх вплив на

світовий нафтовий ринок, призводять до необхідності постійного вивчення цього елементу світової економіки.

Метою статті є вивчення основних тенденцій та особливостей світового ринку нафти на сучасному етапі його розвитку, а також визначення головних факторів, які впливають на зміну обсягів та ціну продажу нафти на глобальному ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження. У ході розвитку нафтового ринку його центрами виявилися практично два регіони: США та Близький Схід. Перша половина ХХ століття була перехідним періодом. До початку ХХ с. США належало не менше 75% видобутої в усьому світі нафти. Головною особливістю становлення нафтової галузі в світі було перевага США у видобутку нафти на державному рівні і домінування до 1911 р. компанії Standard Oil на корпоративному. Хоча значна трансформація відбулася в середині століття, але періодом зміни ключового регіону можна вважати початок 1970-х років, коли США вперше вдалися до широкомасштабного імпорту нафти.

Зі збільшенням видобутку нафти в Перській затоці стала зростати роль арабських країн, які в 1960 р. створили ОПЕК. Державам які увійшли у нього знадобилося від 10 до 15 років, щоб націоналізувати місця видобутку (розірвати концесійні угоди з західними компаніями), тобто перенаправити прибуток на свою користь. У 1973 і 1979 рр. сталися кризи (внаслідок відповідно арабо-ізраїльського конфлікту і іранської революції), що дали імпульс розвитку енергозберігаючих технологій і сповільнити зростання потреби розвинених країн у нафті. На сьогоднішній час до складу ОПЕК входять 12 держав, на частку яких припадає 85% доведених нафтових запасів, більше 40% видобутку нафти і близько 60% експорту.

Після другої світової війни економічне зростання в світі багато в чому було забезпечене за рахунок відносно низької і стабільно і ціни на сиру нафту. Як правило, переробка її здійснюється в місцях споживання, оскільки дешевше доставити до регіонів споживання сиру нафту, ніж нафтопродукти.

З 1986 р. в історії еволюції інституціональної структури світового ринку нафти починається біржова епоха ціноутворення. Тільки з цього моменту схему світової торгівлі нафтою можна охарактеризувати як ринкову. Розвинені країни, втративши контроль за родовищами нафти, змогли повернути собі важелі впливу на механізм ціноутворення, надавши йому ринкові форми і перемістивши на біржові майданчики. Світовий ринок нафти в 1980-ті рр. перестав бути ринком «продавця» і став ринком «покупця».

Ключовим структурним зрушенням у світовій економіці, яке розгортається приблизно з середини 1990-х років, є випереджальний розвиток «економіки активів/запасів». Якщо в 1980 р. номінальна вартість первинних активів - акцій, облігацій, боргу і позик - в сукупності становила менше половини світового валового внутрішнього продукту, то в кінці 1990-х років вона майже зрівнялася з світовим ВВП, а з 2007р. (з перервою на кризові 2008-2009 рр.) перевищує останній більш ніж у три рази. З урахуванням деривативів «економіка активів/запасів» перевершує «економіку потоків» або ВВП у десятки разів. Випереджаюче зростання «економіки активів» вивіло на економічну сцену нових гравців - пенсійні фонди, фонди спільних інвестицій, страхові компанії, фонди суверенного добробуту країн-нафтоекспортерів, хедж-фонди, фонди прямих інвестицій. Ці гравці все сильніше впливають на економічну політику і розвиток світової економіки.

Аналогічне по суті структурне зрушення сталося на світовому ринку нафти. Випереджаюче зростання біржового і поза біржового обороту нафтових деривативів, в першу чергу ф'ючерсних контрактів на сиру нафту, призвело до того, що сучасний світовий ринок нафти перетворився на дуальне формування і функціонує на стику

ринку фізичної нафти (поток) і ринку нафтових деривативів (активів/запасів). При цьому оборот на ринку нафтових деривативів, включаючи біржовий і позабіржовий ринки, за номінальним обсягом у десятки разів перевершує оборот на ринку фізичної нафти.

З середини 1980-х в основі механізму ціноутворення на світовому ринку нафти лежить ф'ючерсний контракт. Нафтові деривативи швидко утвердилися як інструмент хеджування цінового ризику в економіці США. З другої половини 1980-х років Саудівська Аравія і провідні світові нафтоекспортери прив'язали до котирувань ф'ючерсного ринку ціну своїх експортних нафтових контрактах.

В даний час доцільно говорити про рух ціни нафти в коридорі, межі якого задані інтересами основних гравців ринків фізичної нафти і нафтових деривативів. Знизу коридор цінових коливань обмежений наступними факторами: триваючі, хоча які вже сповільнюються, темпи, зростанням споживання нафти в країнах, що розвиваються, особливо Китаї; зміщенням видобутку в зони підвищених витрат (глибоководний шельф, бітумінозні пісковики, важка нафта Венесуели); високими витратами виробництва поновлюваних джерел енергії; необхідністю підтримувати ціну нафтових деривативів. При істотному зниженні ціни нафти провідні члени ОПЕК скоротять видобуток.

Зверху коридор також обмежений низкою факторів: необхідністю підтримки позитивних темпів глобального економічного зростання; зростанням пропозиції нафти; прагненням ОПЕК уповільнити розвиток альтернативних джерел енергії. При істотному зростанні ціни нафти провідні члени ОПЕК постараються максимально наростити видобуток.

Верхню межу цінового коридору штовхають вгору і фінансові інвестори, і виробники нафти, так як інтеграція фінансового та нафтового ринків об'єднала інтереси цих двох різних груп гравців. У нафтоекспортерів крім традиційних мотивів отримання прибутку на інвестиції в нафтовидобуток додався мотив максимізації доходу або хоча б підтримки реальної вартості тих активів, які вони придбали в глобальній фінансовій системі в обмін на нафтодолари. Гравці ринку фінансової нафти і в цілому розвинені країни, у яких економіка активів багаторазово перевищує економіку потоків, зацікавлені в тому, щоб ціна активів росла темпом, що не поступається темпу інфляції, тому відповідно також зацікавлені у певному зростанні ринкових цін на нафту.

Згідно опублікованому на сайті ВР звітом, доведені запаси нафти в 2010 році склали 1383 млрд. баррелів. З них на країни Близького Сходу припадає більше половини загального обсягу, при цьому найбільші нафтові поклади знаходяться на території Саудівської Аравії. Другим державою за величиною запасів нафти стала Венесуела.

Варто відзначити, що рівень розвіданих запасів за останні 30 років збільшився в два рази. При цьому основний приріст припадає на частку зазначених вище країн. Так, в середині 1980-х рр. Нафтові запаси Саудівської Аравії зросли в півтора рази, а в кінці 2000-х рр.. Венесуела відкрила ряд великих родовищ в басейні річки Оріноко, що дозволило їй вийти на 2-ге місце.

При збереженні поточних обсягів споживання і доведених запасів, людство забезпечено нафтою ще на 43 роки і 4 місяці.

Найбільшими країнами за обсягами добування нафти є Росія, Саудівська Аравія, США, Іран, Китай, Мексика, Канада, Венесуела та Казахстан.

В основному видобута на Близькому Сході нафта експортується в США, країни Азії та Європи. Головним імпортером (і одночасно споживачем) нафти є США. За ними слідує азіатські країни - стрімко розвиваються Китай і Індія, а також потужні економіки небагатих нафтою Японії і Південної Кореї. У другій половині десятик

найбільших країн-імпортерів розташувалися європейські країни. Таким чином, на зазначені вище країни припадає близько 70% світового імпорту сировинафти.

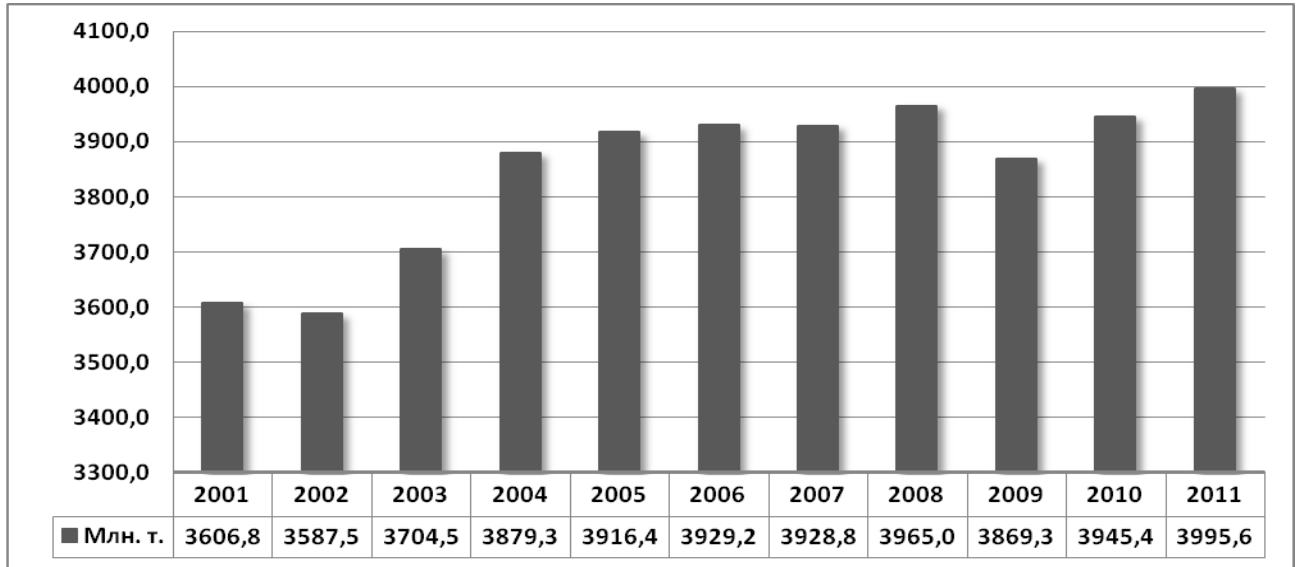

Рис. 1. Динамка видобутку нафти у світі млн. тон, за 2001-2011 рр. [9]

В Україні щорічно добувають від 2 до 3 млн. тонн. нафти, що дозволяє забезпечувати близько 20% потреб країни. У результаті недостатнього обсягу добування нафти всередині країни, внутрішній ринок нафти та нафтопродуктів є чутливим до коливань цін на зовнішніх ринках за одночасної залежності від економічної та політичної ситуації в країні.

Добування та транспортування нафти контролюється компаніями, які входять до складу вертикально-інтегрованої структури НАК «Нафтогаз України», зокрема, добування здійснюють Державне акціонерне товариство «ЧОРНОМОРНАФТОГАЗ» та ПАТ «Укрнафта». Транспортування нафти здійснює ПАТ «Укртранснафта». На інші компанії припадає близько 10-15% добутої в країні нафти. За 2012 рік обсяги видобутку нафти в Україні склали 2,3 млн. т (-4,2% у порівнянні з 2011 роком), при цьому обсяг імпорту цієї сировини становив 1,5 млн. т.

Переробкою нафти в Україні, здебільшого, займаються приватні компанії, найбільшими з яких є «ГНК-ВР» (Лисичанський НПЗ), «ЛУКОЙЛ» (Одеський НПЗ), «Континіум» (Херсонський НПЗ) та Група «ПРИВАТ» (Кременчуцький НПЗ, Дрогобицький НПЗ та Надвірнянський НПЗ). На Одеський, Лисичанський та Кременчуцький нафтопереробні заводи приходить близько 60% українського ринку бензинів та близько 50% ринку дизельного палива. Інша переробка контролюється однією фінансово-промисловою групою («ПРИВАТ»), що суттєво впливає на цінову політику та ситуацію на ринку в цілому.

За 2012 рік на нафтопереробні заводи України надійшло 4 013,4 тис. т нафти, у тому числі 1 504,7 тис. т імпортованої нафти. Загалом, щорічно в Україну імпортується від 9 до 14 млн. т нафти та нафтопродуктів, з яких сира нафта займає близько 40%. Найбільшим постачальником сирової нафти та нафтопродуктів є Російська Федерація, проте суттєві поставки здійснюються також Казахстаном, Білоруссю, Румунією, Польщею, Литвою та іншими країнами.

Україна володіє нафтопровідною системою, пропускна спроможність якої на вході становить близько 114 млн. т нафти на рік, на виході – близько 56 млн. т. на рік. За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України за підсумками

2012 року було транспортовано 18,6 млн. т нафти, у т.ч. транзитом (переважно до країн Західної Європи) – 14,6 млн. т.

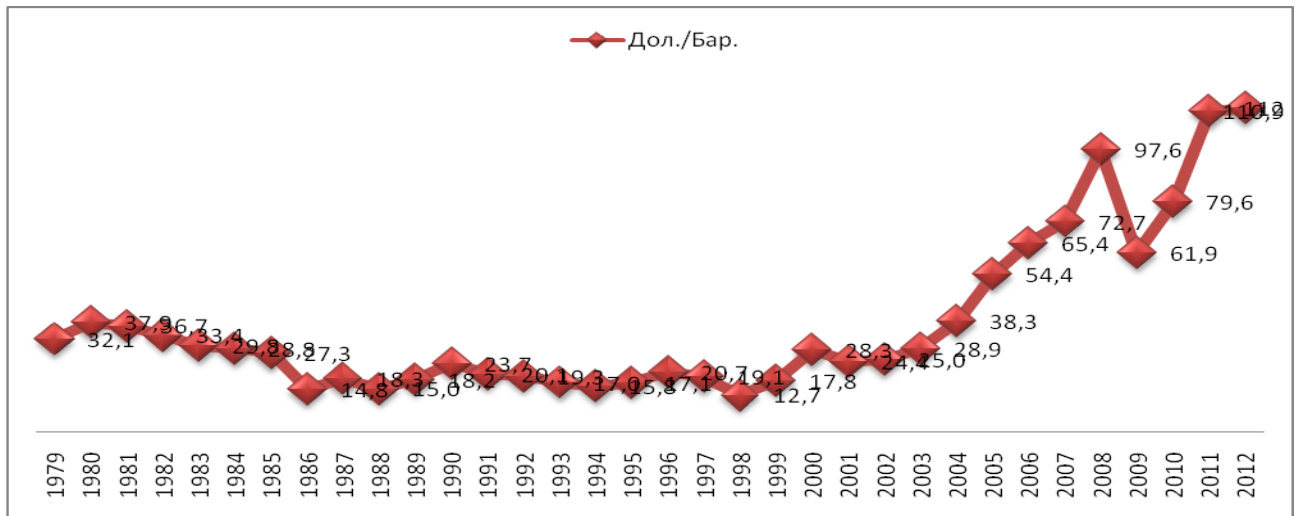

Рис. 2. Динаміка цін на нафту марки Brent, доларів за 1 барель, у 1979-2012 рр.[12]

Оскільки рівень забезпеченості потреб власною нафтою в Україні є досить низьким, цінова ситуація значною мірою залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків. У 2008 році під впливом кризи ціни на нафту суттєво знизилися, зокрема, з червня по грудень 2008 року – до 40 дол. США/ бар. Проте, вже протягом 2009 року ціни на нафту зростали (за 12 місяців – в 1,7 разів) та на кінець 2010 року досягли відмітки у 92 дол. США/ бар.

У I півріччі 2012 року світові ціни характеризувались різноспрямованими коливаннями: станом на кінець лютого 2012 року ціни на нафту марки «брент» у середньому становили 127,0 дол. США/бар., але вже з березня ціни почали знижуватись до червня (99,1 дол. США/бар.). У III-IV кварталах 2012 року ціни на нафту тимчасово відновили зростання (станом на 29.10.2012 р. – 107,3 дол. США/бар., на 31.12.2012 р. – 110,7 дол. США/бар). Діапазон коливань цін на нафту також суттєво залежить від статистичних даних щодо наявних запасів країн – найбільших виробників та споживачів нафти та продуктів нафтопереробки.

Стрімке зростання цін на нафту Brent в 2010 і 2011 рр. було головним чином викликане різного роду побоюваннями через перебої з поставками, пов'язаними, особливо, з громадянською війною у Лівії на початку 2011 р. і введенням санкцій щодо Ірану через неясного статусу його ядерної програми на початку 2012р. Додаткову підтримку цінам надали незначні збої в нафтовидобутку в Судані, Нігерії, Сирії та Північному морі, підкреслює експерт.

На тлі всіх цих побоювань через дефіцит пропозиції світова економіка продовжувала розвиватися, демонструючи відносно низькі темпи зростання, в результаті чого загальний світовий попит на нафту виріс зовсім мало. Іноді побоювання рецесії, яка вже вирує в Європі та інших країнах, пересиливали вище згадані проблеми з поставками, і тоді ціна трохи (і лише кілька разів досить сильно) коректувалася вниз.

У підсумку середня ціна на нафту марки Brent протягом останніх двох років залишалася практично незмінною: в 2011 р. вона склала 111,26 дол, а в 2012 р. -111,70 дол. /бар.

У I кварталі 2013 року котирування нафти сорту Brent в Лондоні практично не виходили за межі інтервалу \$105-115/бар, а американський сорт WTI весь цей час лише лічені рази залишав проміжок між \$90 і \$98/бар. Нинішні ціни в цілому влаштовують

іпостачальників нафти, і більшість її споживачів, тому ніхто не зацікавлений у змінах. Тим не менш, на світовому ринку нафти в даний час йдуть довгострокові, фундаментальні процеси, які можуть докорінно змінити ситуацію в цілому і в глобальних масштабах.

Світовий ринок нафти в найближчі п'ять років зіткнеться з позитивним шоком пропозиції через зростання видобутку сировини з сланців в США, вважають експерти Міжнародного енергетичного агентства.

Ефект розвитку нафто- і газовидобутку в Америці в ці п'ять років буде дорівнювати за своїм значенням зростанню попиту на енергоресурси в Китаї в останні 15 років, вважають в МЕА. За цей період на США припаде третина нових поставок нафти.

Очікується, що до 2018 року в США виробництво нафти виросте на 3,9 млн барелів на добу. Для порівняння, за минулий рік обсяги видобутку сировини збільшилися на 800 тисяч до 6,4 млн барелів на добу. При цьому майже весь приріст видобутку припаде на нафту зі сланців (2,3 млн барелів на добу) і нафтоносних пісків (1,3 млн барелів на добу).

Ключовим постачальником сировини на світовому ринку, тим не менш, залишиться ОПЕК. Однак через зростання пропозиції в США, МЕА прогнозує, попит на сировину учасників картелю впаде з 30 млн до 29,2 млн барелів на добу. Таким чином, зростання пропозиції буде випереджати зростання попиту, а тому ціни на нафту будуть швидше знижуватися, ніж рости.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Завдяки розвитку фондового ринку та трансформація контрактів на поставку нафти у ф'ючерсні та інші біржові активи, західним країнам вдалося повернути певний контроль над цінами, який був втрачений у наслідок націоналізації нафтових родовищ країнами ОПЕК у 60-70 роки двадцятого століття. Але в той же час це призвело до збільшення спекуляцій, а від так і більшої нестабільності цін на нафту.

У наслідок постійного зростання попиту, ціни на нафту також демонстрували швидкий ріст наприкінці ХХ на початку ХХІ століть. Винятками можна вважати лише світові кризи у наслідок яких ціни на нафту істотно знижувались. В 2011-2012 роках ціни марки Brent коливались у межах 100-115 доларів США за барель. Аналогічна тенденція спостерігалася і у першому кварталі 2013 року.

За прогнозами Міжнародного енергетичного агентства, у наслідок значного збільшення видобутку сланцевої нафти у США, ціни на неї на світовому ринку будуть поступово знижуватись.

Список використаної літератури

1. Внешпромбанк: Мировой рынок нефти [Электронный ресурс]// Аналитический обзор - АВГУСТ 2011 –Режим доступа.: <http://www.feib.ru/upload/iblock/d1c/ihypktgzlnnwuz%20ptchmvlb%20hcphdvoedw.pdf>
2. Консалтинговая группа А-95: Отчет о состоянии рынка нефтепродуктов Украины в 2012 году [Электронный ресурс]// Рыночные исследования - 11 февраля 2012 г. –Режим доступа.: http://consulting.a95.ua/public/downloads/A-95_2012.pdf
3. Корреспондент.net: Сланцевая революция в США приведет к шоку предложения на мировом рынке нефти - прогноз [Электронный ресурс] // Бизнес - 14 мая 2013 –Режим доступа.: <http://korrespondent.net/business/economics/1558560-slancevaya-revoluciya-v-ssha-privedet-k-shoku-predlozheniya-na-mirovom-rynke-nefti-prognoz>

4. Макогон Ю.В. Международные стратегии экономического развития: учебник / Ю.В. Макогон, Д.Г. Лукьяненко, Ю.Н. Пахомов и др. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – 152 с.
5. Рейтинговое агентство кредит-рейтинг: Ринок газу та нафти України за 2012 рік [Электронный ресурс]// Аналітичний огляд - 15.04.2013–Режим доступа.:http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2013/15.04.2013/gas_neft_2012.pdf
6. РИА-Аналитика: Нефтегазодобывающая и нефтеперерабатывающая промышленность: тенденции и прогнозы, выпуск №5 итоги 2011 года [Электронный ресурс] // Аналитический бюллетень - 2012–Режим доступа.:<http://vid1.rian.ru/ig/ratings/oil5.pdf>
7. Соколов В.Б. Тенденции развития мировой товарной торговли в 1990 - 2008 гг./ В.Б. Соколов // МЭ и МО. – 2011. – № 2. – С. 35 - 45.
8. Энергетика Украины: Мировой рынок нефти в I квартале 2013 г. [Электронный ресурс] / Виктор Тарнавский// Нефть и газ - 12.04.2013 –Режим доступа.:<http://www.uaenergy.com.ua/post/13875>
9. British Petroleum (BP): BP Statistical Review of World Energy June 2012 [Электронный ресурс]// Режим доступа.:http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Statistical-Review-2012/statistical_review_of_world_energy_2012.pdf
10. International Energy Agency (IEA): World Energy Outlook 2012, основные положения, Russian translation [Электронный ресурс] // Publications - 12 November 2012–Режим доступа.:<http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Russian.pdf>
11. OILNEWS: Почему так стабилен мировой рынок нефти? [Электронный ресурс] // Аналитика - 04 января 2013–Режим доступа.:<http://oilnews.kz/1/analitika/pochemu-tak-stabilen-mirovoj-rynok-nefti/>
12. World Data Bank [Электронный ресурс]// Режим доступа.:<http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

V. Kravchenko, O. Gudakov

CURRENT UKRAINIAN AND WORLD OIL MARKET CONDITION IN THE GLOBALIZATION

The article describes and analyzes the current situation of world oil market and Ukrainian oil market in conditions of global economic space. The main stages in the development of global production and trade of oil in the 20th century are provided and described here. The period of stock market trading of oil has a detailed description. The article describes corridor of movement of oil prices, and indicates of the main factors, which effects to increase and decrease prices in modern world. The current situation relating to the world's proven oil reserves is analyzed, and article shows the main exporters and importers of oil. The paper describes the amount and structure of oil extraction and oil refining in Ukraine in recent years. The dynamics of oil prices is analyzed and the article has detailed reasons for its change in 2011-2012. Here is brief description of the price situation on the oil market in Q1 2013. We characterize the possible effects of shale revolution in the United States, and associated significant increase in production of shale oil.

Keywords: oil, shale oil, world oil market, futures contracts, OPEC, Ukraine, United States, Saudi Arabia, Brent, International Energy Agency.